

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Acta oeconomica et informatica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 1998, s. 4—8

PROCESNÉ A ŠTRUKTURÁLNE ZMENY V POĽNOHOSPODÁRSKO-POTRAVINÁRSKOM KOMPLEXE PROCESSIONAL AND STRUCTURAL CHANGES IN THE AGRO-FOOD COMPLEX

Vladimír GOZORA

Katedra manažmentu a marketingu
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

The goal of the contribution is to characterize the processional and structural changes of the enterprise economic basis, to identify its strenghts and weaknesses and to outline the ways of increasing the enterprise efficiency and economic prosperity. Research results show the gradual improvement of economic situation in the agro-food complex. The losses decrease while the efficiency of the agro-food subjects increases. Credits and debts also indicate partial decreases. The entrepreneurial subjects use dynamic organizational structures, purposefully enter the cooperative forms and integration entrepreneurial structures. In spite of these facts it is necessary to increase the qualification level of top managers, working and technological discipline of the employees, to speed up the material and financial flows, and to improve the support and protection governmental policy. The renovation of the machinery park requires 16-18 bn Slovak crowns. The same amount of money is required by the food-processing industry.

Key words: reform, transformation process, restructuring, privatization, entrepreneurial structure

Charakteristickým znakom prebiehajúcej ekonomickej reformy sú ekonomické, organizačné a sociálne zmeny v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe.

Základom predznačených zmien sa stali transformačné procesy, v rámci ktorých sa identifikovali vlastnicke vzťahy, uskutočnili reštitučné nároky a v zmysle tzv. menšinového zákona sa diverzifikovali a ekonomicky i právne osamostatnili menšie celky agro-potravinárskych podnikov.

Rešpektujúc zákon 42/1992 Zb. o úprave majetkových vzťahov a vysporiadaní majetkových nárokov sa poľnohospodárske družstvá a spoločné podniky transformovali na podielnícke družstvá a obchodné spoločnosti. Súbežne s týmto procesom sa začal proces odštatňovania a privatizácie štátnych potravinárskych podnikov, ktoré sa transformovali na podniky jedného majiteľa alebo na obchodné spoločnosti. GOZORA (1996), HUDÁK (1996) a MIŽÍKOVÁ (1995), uvedenú skutočnosť dokumentujú na príklade transformovaných podnikov a súkromno-hospodáriaciach roľníkov.

Výrazné zmeny nastali v segmentácii Agrárneho trhu podľa podnikateľských subjektov. ŠIMO (1996), NAGYOVÁ (1996) a KRETTNER (1996). Tieto zmeny poukazujú na podiel poľnohospodárskych výrobcov na trhu potravín a na trhových trendoch vybraných komodít.

Príspevok charakterizuje procesné a štrukturálne zmeny podnikovo-hospodárskej základne v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe, uvádza silné a slabé stránky podnikateľských subjektov a naznačuje smery zvyšovania podnikovej výkonnosti a hospodárskej prosperity.

Materiál a metódy

Realizácia predznačeného cieľa si vyžiadala uskutočniť prieskum v súbore 8 931 podnikateľských subjektov v rôznych organizačno-právnych formách podnikania. Podkladové údaje sme získali prostredníctvom dotazníkovej metódy, pri ktorej sme použili infor-

mačné listy Ministerstva pôdohospodárstva SR a údaje z databázy Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave. Výsledky prieskumu sme overovali na poľnohospodárskych odboroch krajských úradov.

Predmetom prieskumu boli štrukturálne zmeny v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe a ich dôsledky na podnikovú ekonomiku, silné a slabé stránky podnikovo-hospodárskej základne.

V syntetickej časti príspevku sme zvýraznili teoreticko-metodologické a praktické východiská pre dosiahnutie vyššej podnikovej výkonnosti a hospodárskej prosperity.

Výsledky a diskusia

Vplyvom vonkajšieho turbulentného prostredia a vnútropodnikových faktorov sa zvýraznili prednosti kolektívnych foriem podnikania a upevnilo sa ich postavenie na domácom agrárnom trhu. Súčasne sa vytvorili podmienky pre vznik podnikov jedného majiteľa a rastie počet fyzických osôb a súkromno-hospodáriaciach roľníkov.

Procesné zmeny najviac ovplyvnili poľnohospodárske družstvá a štátne podniky vo vlastníckych právach, v organizačnom usporiadaní, v materiálo-technickom a personálnom zabezpečení výroby. Napriek tejto skutočnosti družstevné formy podnikania participujú takmer 70% na celkovej výmere poľnohospodárskej pôdy. Súkromno-hospodáriaci roľníci obhospodarujú 5,27% produkčných plôch. Na zvyšku poľnohospodárskej pôdy hospodária obchodné spoločnosti, štátne podniky, rozpočtové a príspevkové organizácie — tab. 1.

Napriek uvedeným zmenám proces transformácie pokračoval v kvalitatívne nových podmienkach. Poľnohospodárske družstvá v snahe zvýšiť úroveň pracovnej a technologickej disciplíny pristúpili k vnútropodnikovej transformácii a privatizácii. Výsledkom tohto procesu bolo vytvorenie zložitých podnikateľských štruktúr,

Tabuľka 1 Štruktúra podnikovej základne v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe v roku 1996

Právna forma podnikania (1)	Počet podnikov (2)	Podiel v % (3)	Poľnohospodárska pôda v ha (4)		
			výmera v tis.ha (5)	podiel (6)	priemer na podnik (7)
SHR nezapísaní do OR (8)	7 572	84,78	114,74	5,24	15,15
SHR zapísaní do OR (9)	9	0,10	0,59	0,03	65,87
Verejné obchodné spoločnosti (10)	1	0,01	*	*	*
Spoločnosti s r.o. (11)	98	1,10	63,67	2,91	649,68
Akciová spoločnosť (12)	29	0,33	36,85	1,68	1 270,81
Družstvo (13)	961	10,76	1 531,15	69,87	1 593,24
Štátny podnik (14)	211	2,36	425,31	19,41	2 015,67
Rozpočtové a príspevkové organizácie (15)	48	0,54	18,67	0,85	388,96
Iné (16)	2	0,02	*	*	*
Slovensko spolu (17)	8 931	100,00	2 191,30	100,00	245,36

Poznámka: * = neuvedený údaj, pretože ide o individuálny údaj v zmysle Zák.č. 332/92 Zb. o štát. štatistike (18)
Prameň: MP SR, Informácia Ministra pôdohospodárstva SR, Bratislava, 1997 (19)

Table 1 Structure enterprise base in agro-food complex in 1996

(1) legal business form, (2) number of enterprises, (3) share in per cents, (4) agricultural land in hectares, (5) acreage in ths. hectares, (6) share, (7) average per one enterprise, (8) independent farmers not reg. in the Trade Register, (9) independent farmers reg. in the Trade Register, (10) public trading company, (11) limited liability company, (12) joint-stock company, (13) cooperative, (14) state company, (15) budgetary company, (16) other, (17) Slovakia in total

Note: * = figure not given, since it is only an individual figure according to the law No. 332/92 of the statute book on the National Statistics (18), the Ministry of Economy of the Slovak Republic; (19) Information of the Minister of Agriculture of the Slovak Republic, Bratislava, 1997

družstevných akciových spoločností, koncernovo a holdingovo fungujúcich štruktúr a spoločností.

V prípade štátnych podnikov sa pristúpilo k privatizácii metódou ekonomického prenájmu a priamym predajom v rámci súťaže. Vo všetkých prípadoch bol predpokladom úspešnej privatizácie vypracovaný privatizačný projekt, ktorý uchádzači využívajú pri deatizácii funkčných častí podniku alebo štátneho podniku ako celku.

Vplyv vonkajších a vnútorných činiteľov sa prejavil v štruktúre poľnohospodárskej výroby. Prioritné postavenie v zmenených

podmienkach zaujali lukratívne plodiny. Potravinárska pšenica zvýšila svoj podiel o 12,4%, jedlé strukoviny o 15% a olejiny o 35%. Z dôvodu vysokej prácnosti a nákladovosti výroby sa výrazne redukovali produkčné plochy zemiakov, cukrovej repy, vinohradov a ovocných sádov.

Genová liberalizácia a nedostatok finančných zdrojov podmienili silnú redukciu počtu hovädzieho dobytku o viac ako 30%, z toho kráv o 35%. Stavby ošípaných sa znížili o 25% a stavy oviec klesli o 29%. Výrazne sa redukovali programy nepoľnohospodárskej výroby a finančnej činnosti. Tržby z nepoľnohospodárskej

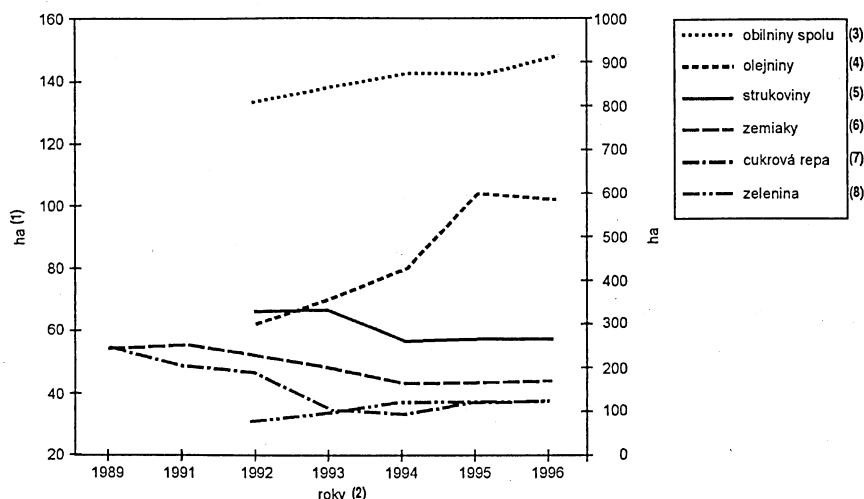
Obrázok 1 Vývoj osevných plôch vybraných plodín na Slovensku v rokoch 1989-96

Poznámka: Údaje na ľavej vertikálnej osi grafu sa vzťahujú na obilniny, strukoviny a olejiny. Údaje na pravej vertikálnej osi grafu sa vzťahujú na zemiaky, cukrovú repu a zeleninu

Figure 1 Development of the sown areas for selected crops in Slovakia in the years 1989-96

(1) hectares, (2) years, (3) cereals in total, (4) oil plants, (5) podders, (6) potatoes, (7) sugar beet, (8) vegetables

Note: Left-hand side vertical axis relates to cereals, podders and oil crops. Right-hand side vertical axis relates to potatoes, sugar beet and vegetables.

Obrázok 2 Vývoj početných stavov hospodárskych zvierat na Slovensku

Figure 2 Development of farm animals numbers in Slovakia

(1) ths.pieces, (2) years, (3) poultry, (4) cattle, (5) of it cows, (6) sows, (7) of them broods, (8) sheep total

Note: Left-hand side vertical axis relates to sows, cattle and sheep. Right-hand side vertical axis relates to poultry.

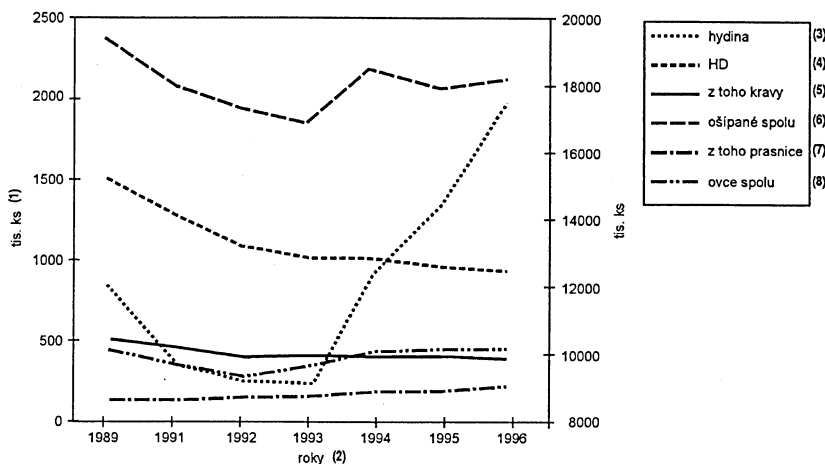
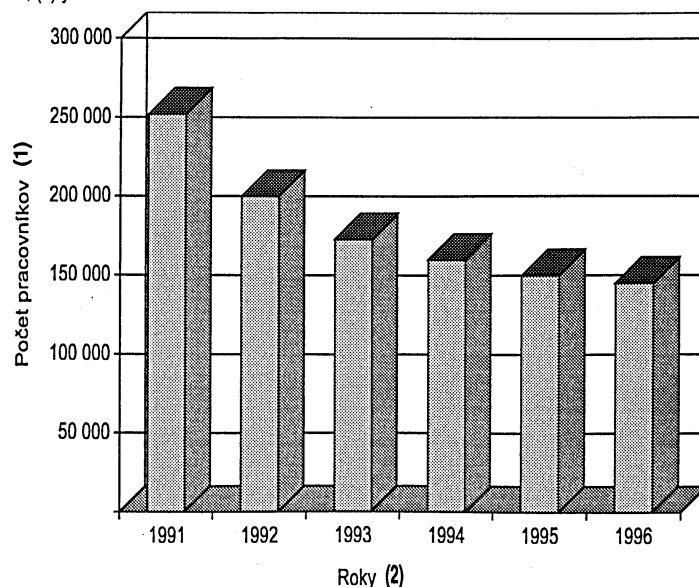
Obrázok 3 Vývoj počtu pracovníkov v poľnohospodárstve SR

Figure 3 Development of numbers of agricultural employees in Slovakia

(1) number of employees, (2) years

činnosti participovali 21% a v štátnych podnikoch 9% na výkonoch a mimoriadnych výnosoch, obr. 1, 2.

V poľnohospodárskych podnikoch sa pozvoľna pretavuje podnikateľská funkcia na nižšie organizačné stupne. Charakteristickým znakom je tvorba plochých organizačných štruktúr s dvoma, maximálne s tromi stupňami manažmentu. Ide o snahu znižovať počet manažérsko-administratívnych pracovníkov a skrátiť informačné toky. V priebehu transformácie sa začali koncipovať funkčné a teritoriálne usporiadané organizačné štruktúry.

Najväčšie zmeny sú v personálnych a sociálnych štruktúrach agropotravinárskych podnikov. Znížili sa počty pracovníkov o 57%, z toho technicko-hospodárskych pracovníkov o 60%. Súčasťou transformačných zmien je znižovanie kvalifikačnej úrovne podnikových kolektívov a manažmentov v dôsledku odchodu

osvedčených vedúcich pracovníkov do podnikateľskej sféry (obr. 3).

Na druhej strane vzrástlo ekonomické a právne vedomie podnikových manažmentov.

Sprievodným atribútom transformačných procesov je ekonomická diferenciácia podnikateľských subjektov z hľadiska veľkosti, kapitálovej vybavenosti a účinnosti zdrojov pri plnení podnikateľských zámerov. Príkladom uvedenej diferenciácie sú dosahované hospodárske výsledky, úroveň produktivity práce a likvidity agropotravinárskych podnikov a podnikov služieb (tab. 2).

Popri uvedených rozdieloch sú to diferencie v kapitálovej vybavenosti, úverovej zaťaženosti a solventnosti podnikov.

Súbežne s transformačnými procesmi dochádza k združovaniu podnikateľských subjektov do spoločných foriem podnikateľskej činnosti. Produktom prebiehajúcich integračných procesov sú

Tabuľka 2 Vybrané ekonomické ukazovatele hospodárenia podnikateľských subjektov v PPOK v roku 1996

Skupina podnikov (1)	Výnosy na pod. v tis. Sk v sektore (2)		Hosp. výsledok pred zdanením v sektore v tis. Sk (3)		Rentabilita nákladov v sektore v % (4)		Produkt. práce v tis. Sk výnosov na 1 prac. (5)		Objem úverov v mil. Sk za podnik (6)		Celková zadlženosť v % (7)		Celková likvidita (8)	
	P	Po	P	Po	P	Po	P	Po	P	Po	P	Po	P	Po
Malé podniky 1-24 (10)	8 575	19 772	-349	-3 384	-3,91	-14,60	647	1 945	3 536	39 375	66,22	58,70	1,08	0,95
Stredné podniky 25-100 (11)	24 082	74 376	-973	-2 067	-3,88	-2,70	413	1 239	5 408	37 164	45,51	84,20	1,90	3,23
Stredné podniky 101-500 (12)	46 818	365 649	-1 457	647	-3,02	0,20	418	1 644	15 409	77 942	37,33	61,10	2,37	3,01
Malé a stredné podniky spolu (13)	40 423	275 546	-1 296	-242	-3,05	-0,10	422	1 611	8 734	65 925	40,77	63,00	2,13	3,04
Podniky spolu (14)	42 087	339 141	-1 452	316	-3,33	0,10	421	1 663	8 861	76 489	40,77	61,10	2,13	3,00
Komparatívny rok 1995 (15)	42 559	257 997	-2 039	-2 212	-4,40	-0,85	358	1 516	10 290	58 695	41,98	54,40	2,13	3,00

Prameň: z podkladov MP SR, Informácia ministra pôdohospodárstva SR, Bratislava, 1997

P — poľnohospodársky sektor, Po — potravinársky sektor

Table 2 Selected economic indices of the entrepreneurial subjects in the agro-food complex in 1996

(1) item, (2) yields per 1 enterprise in ths. Sk, (3) economic result before tax in ths. Sk, (4) cost profitability, (5) labour productivity in ths. Sk of yields per 1 worker, (6) debts volume in mil. Sk per 1 enterprise, (7) total debts in %, (8) total liquidity, (9) set of enterprise, (10) small enterprises 1-24, (11) medium enterprises 25-100, (12) medium enterprises 101-500, (13) small and medium enterprises in total, (14) enterprises in total, (15) comparative year 1995

Source: It draws on Ministry of Agriculture of the Slovak Republic, Information from the Minister of Agriculture of the Slovak Republic, Bratislava, 1997

P — agricultural sector, Po — food sector

záujmové združenia, spolky, kartelové a koncernové zoskupenia podnikov, joint-venture, cechy a živnostenské zväzy.

Podnikateľské subjekty veľmi citlivo reagujú na determinanty vonkajšieho a vnútorného prostredia. Pomerne pružne sa adaptujú na meniace sa podmienky a postupne sa pripravujú do konkurenčného prostredia Európskych ekonomických štruktúr.

Uvedené procesné a štrukturálne zmeny podnikovo-hospodárskej základne sa prejavujú pozitívne v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe. Silnou stránkou je rastúca dynamika výkonnosti podnikateľských subjektov, produktivity práce a znižovanie stratovosti výroby. Viac ako 35% poľnohospodárskych podnikov je ziskových a 45% dosahuje nulovú rentabilitu.

Slabou stránkou štrukturálnych zmien je znižovanie kvalifikačnej úrovne vrcholových manažmentov, trvale zaostávajúca pracovná a technologická disciplína. V neposlednom rade je to 65-70% amortizácia strojno-technologického parku, spomalené peňažné a materiálové toky, nedostatočná podpora a ochrana domáceho trhu.

Príprava Slovenska na vstup do Európskych ekonomických štruktúr je príležitosťou pre agropotravinárske subjekty, aby zhodnotili svoje silné a slabé stránky, paralyzovali kritické miesta a hľadali východiská pre zlepšenie kvantitatívnych a kvalitatívnych parametrov agropotravinárskej výroby na Slovensku. Pripravovaný vstup do nového konkurenčného prostredia však vyžaduje skvalitniť systém podnikového manažmentu, uplatniť cielavedomú ochranársku a intervenčnú politiku štátu, znížiť cenovú disparitu a podporiť poľnohospodárskych prvovýrobcov investičnými prostriedkami v objeme 16-18 mld.Sk. Rovnakou čiastkou sa žiada podporiť reštrukturalizáciu a revitalizáciu sektoru potravinárskej výroby.

Súhrn

Zaoberali sme sa identifikáciou procesných a štrukturálnych zmien podnikovo-hospodárskej základne, poukázali sme na silné a slabé stránky a naznačili smery zvyšovania podnikovej výkonnosti a hospodárskej prosperity.

Výsledky prieskumu naznačujú postupné zlepšovanie ekonomickej situácie v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe. Znižuje sa stratovosť a zvyšuje výkonnosť agropotravinárskych subjektov. Čiastočne sa znižuje úverová zaťaženosť. Podnikateľské subjekty uplatňujú dynamické organizačné štruktúry, účelovo vstupujú do kooperačných foriem a integrovaných podnikateľských štruktúr. Napriek uvedenému treba zvyšovať kvalifikačnú úroveň vrcholových manažmentov, pracovnú a technologickú disciplínu pracovníkov, zrýchliť materiálové a peňažné toky, zlepšiť podpornú a ochranársku politiku štátu. Obnova strojno-technologického parku v poľnohospodárstve vyžaduje 16-18 mld.Sk investičných prostriedkov. Rovnaký objem investícií vyžaduje potravinársky priemysel.

Kľúčové slová: reforma, transformačný proces, reštrukturalizácia, privatizácia, podnikateľská štruktúra

Literatúra

- BIELIK, P.: Súčasná ekonomická situácia poľnohospodárskych podnikov. In.: Acta operativo oeconomica, Nitra VŠP, č. 51, 1996, 15-20 s.
- GOZORA, V.: Postavenie poľnohospodárskych podnikov v meniacich sa ekonomických podmienkach. Inauguračná prednáška. Nitra, VŠP 1996. 15 s.
- HUDÁK, J.: Kvantifikácia úrovne komerčného a finančného manažmentu v podnikateľských subjektoch. In: Podnikateľská a poradenská činnosť v PPOK. Nitra, VŠP 1996, s. 34-45.